

tekinthetjük nem létezőnek. Az anyanyelvre való hivatkozás valami "captatio benevolentiae"-féle is, amelynek vonzását nemcsak a nyelvtanítás, hanem barátok szerzése szempontjából is felhasználhatjuk.

(1971.)

H e g y i E n d r e

Nyelvi kontrasztivitás és nyelvoktatási metodika

Ha két vagy több nyelv egymás mellé került, összehasonlításuk nemcsak maga magát kínálja, de egyszerűen elkerülhetetlen.

A kontrasztivitást illetőleg nem állhatunk tehát újkeletű problémával szemben, az újszerűség mégis elvitathatatlan, ugyanis jelen esetben ez olyan minőségi vonás, melyet a nyelvi összehasonlítás tudatossági foka, célja s szintje szab meg.

Miután a vitaindító referátum a külföldi magyartanítás kapcsán elsősorban a nyelvek egybevetésének elméleti kérdéseiről tájékoztat, s nyelvészeti alapállását végig megtartja, kiegészítésként a nyelvoktatás metodikai oldaláról szeretném röviden megvilágítani a napirendre tűzött témát. Ennek során idézni fogok hazai és külföldi véleményeket, hozzátéve természetesen a magamét is.

Banó István szerint ^{1/} a kontrasztív elemzés nyelvtudományi fogalom, mely a nyelvi összevetés utódjának felel meg. Mint nyelvészeti diszciplína - Banó érthetően nyelvoktatásban, mégpedig az idegen nyelvek oktatásában gondol-

1/ Dr. Banó István: A kontrasztivitás elve és annak gyakorlati felhasználása az idegen nyelvek oktatásában. Idegen nyelvek tanítása 1970/3.

kodik - a maga sajátos kutatási szempontjait a metodikától kölcsönözte. Ugyanakkor a kölcsönösség jegyében "A nyelvoktatási metodika... fel tudja használni azokat az eredményeket, melyeket a kontrasztív szempontú nyelvi elemzés nyújt."

Nyilvánvaló, hogy más módszert követ az egybevetés, ha genealógiai vagy tipológiai osztályozásról van szó, de most nem is ezen van a hangsúly. Maradjunk azoknál a követelményeknél, melyekhez a nyelvoktatásban, jelen esetben a magyarnak idegen nyelvként való oktatásában kell igazodnia.

A kérdés helyes megítéléséhez nem árt tisztázni néhány alapfogalmat. Mindenekelőtt nézzük meg az "oktatási módszer" terminus jelentését.

Babos Ernő szerint ^{2/} az oktatási módszer az oktatási módok és eljárások összessége, melyek korszerű pedagógiai, didaktikai és metodikai elméleten (elvrendszeren) alapulnak.

Az oktatási módszer - írja Kelemen László a Pedagógiai Szemlében ^{3/} - az oktatás célja és tartalma által meghatározott eljárás, a tanító ismeretnyújtó és a tanuló ismeretszerző közös munkájának sajátos oktatási formája.

Mindkét értelmezés lényegében azonos elveken nyugszik, csak az utóbbi ki is mondja, hogy a módszer, s természetesen elvrendszere mint oktatási forma az oktató és a tanuló munkájának eredményeként jön létre.

Az előzményeket, hagyományokat nélkülöző "magyar mint idegen nyelv" módszertani alapjainak lerakásában az említett közös munkán nyugvó gyakorlat bizonyult az egyetlen járható útnak. Ügyelni kellett, s a jövőben is ügyelni kell természetesen arra, hogy ne maradjunk az empirián belül, s a gyakorlat folyamán kikövetkeztetett törvényszerűségek a világszerte megújuló, korszerűsödő nyelvoktatás

2/ Babos Ernő: A módszer fogalma és értelmezése, MNY 1967/91.

3/ Kelemen László: Pedagógiai Szemle, 1958/8. sz.

lendületében az elmélet igényével hassanak vissza munkánkra. (...)

Hazai viszonylatban miként támaszkodhatunk eddig azokra az eredményekre, melyeket a kontrasztív nyelvi elemzés nyújthat. (...)

Ferenczy Gyula "A kétfajta kontrasztív grammatikáról" c. írásában ^{4/} Hegedűs József korábbi megállapítását idézve kétféle kontrasztivitásról beszél: 1. külső kontrasztivitásról, vagyis az anyanyelv és célnyelv kontrasztivitásáról és 2. belső kontrasztivitásról, melyen a célnyelven belül hasonlósági vagy eltérési egybevetéseket érti.

A kettő közül a külső kontrasztivitás a közismertebb, régibb, mert ez kézenfekvőbb. Az anyanyelv gátló szerepének nemzetközi hullámokat vert vitájában Scserba szellemesen állapította meg: "az anyanyelvet száműzni lehet a nyelvoktatás folyamatából, de a tanulók fejéből nem lehet száműzni." Analógiás játékosággal elmondhatjuk, hogy a kontrasztivitás is - ha akarjuk, ha nem - jelen van a hallgatók fejében, mihelyt a célnyelvben anyanyelvüktől eltérő jelenséggel találkoznak. Hogy azután ezt az ösztönös, passzív egybevetést hogyan tudjuk megszerezni, erről már sokat megtudtunk a vitaindító előadásból, s a korreferátumok, hozzászólások is bizonyára hasznos szempontokkal gazdagítják eddigi ismereteinket.

A belső kontrasztivitás szinte következménye az elsőnek, mintegy kiegészíti azt, hiszen két nyelv közötti egyezések, különbözőségek intenzitása, szembeűnősége a célnyelv differenciált szemléletét eredményezik. Az egyezésre és szembeállításra hadd hozzam fel példának a magyar nyelvből a jövő idő megengedett kifejezését a jelen idővel s az alanyi és tárgyias ragozás éles megkülönböztetését.

A harmadik változata a nyelvi összevetésnek az ugyan azon nyelvnek anyanyelvként és idegen nyelvként való tanításából származó kontrasztivitás.

Mi teszi ezt a változatot szükségessé, illetve mi hívta életre?

4/ Modern Nyelvoktatás, IV. évf. 1-2. sz.

Többek között egyszerűen az a tény, hogy rendes körülmények között a tanár saját anyanyelvét tanítja az idegéneknek, tehát a tanár oldaláról nézve az anyanyelv és a célnyelv azonos. A tanárnak a tanuló nyelve második nyelv, ha egyáltalán tudja azt, s ez lényeges különbség. Éppen ezért a tanítványban az anyanyelv gátló hatása soha nem lehet olyan mérvű, mint oktatójában, aki azt a nyelvszemléletet ismeri, amellyel a vele azonos anyanyelvű tanulók iskolai nyelvoktatására felkészítették.(...)

Hazánkban az anyanyelvi szempontból heterogén tanulócsoporthoz óráin az esetenként és nyelvenként változó egybevetések szemléletté absztrahálódtak, olyan szemléletté, amely hivatott feledtetni a tanárban kísértő anyanyelvi oktatás módszerét.

Ha ebből indulunk ki, akkor - bár a háromféle kontrasztivitás egymásra utaltságához nem fér kétség - talán nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy az oktatásban a harmadikként említett változat első helyre kívánkozik, ugyanis a céltől s az oktatás körülményeitől függetlenül a magyartanítás nem nélkülözheti éppen azért, mert metodikai elvrendszerré nőtte ki magát.

A külső kontrasztivitás a három változat közül a legkézenfekvőbb, s regisztrálhatóság szempontjából leghálásabb, de magát hasznosító eszközeit a nyelvoktatás metodikájától kell kölcsönöznie. Ha viszont erre csakugyan támaszkodik, optimistábbá teheti művelőit a kontrasztivitás atyjaként emlegetett William G. Moulton-nál, aki 1966-ban az *Alkalmazott nyelvészet a tanteremben* c. tanulmányában arra figyelmeztet, hogy a kontrasztivitás nem fogja forradalmasítani, csupán eredményesebbé tenni a nyelvoktatást. A kontrasztivitás nyelvészet - írja -, a nyelvészet pedig nem oktatási módszer, hanem tudományos ismeretek s az elmélet gyarapítása, bár választ tud adni sok nyelvoktatási problémára. Moulton nem számol változatokkal, s csupán nyelvészeti oldalról ragadja meg a kérdést, de a gyakorlati pozitívumok közt kiemeli, hogy a kontrasztív elemzés révén előre lehet látni az oktatásban a nehéz-

ségeket s tudatosabban meg lehet tervezni egy-egy órát. Tegyük mindjárt hozzá: elsősorban a fonetika s a grammatikai struktúrák vonalán, ugyanis mihelyt szemantikai viszonyok merülnek fel - pedig minden nyelv sava-borsa itt kezdődik -, rögtön kirajzolódnak a kontrasztivitás korlátai. Éppen ezért, de nemcsak ezért, hogy a nyelvoktatás milyen mértékben tarthat igényt a kontrasztivitásra, szerintem az egyezések és eltérések regisztrálásával erre nem lehet választ adni. A kontrasztív szempontokat pontosan meghatározott oktatási elvrendszerbe kell ágyazni, hadd teljesebben az általuk. Szemléltetőbben szólva: más nyelveken van tekintetünk s a mienket figyeljük.

Az ember azért is kutatja olyan szenvedéllyel a világot, hogy többet tudjon meg arról az égitestről, amelyen él. Az összevetések nyomán olyasmik tárulnak elénk nyelvünkben, amik mellett a nyelvünket önmagában vizsgálók simán elmennek. Ezek a pluszok formálják ki aztán azt a belső tudatot, amely az oktatási elvrendszer összetartója, amelyről természetesen nem beszélünk a hallgatóknak, hacsak nem nyelvészeti előadásról van szó, vagy a tapasztalatok átadásáról fiataloknak, hogyan tanítsuk idegen nyelvként a magyart.

(1971.)

Horváth Tibor

Kontrasztivitás és nyelvoktatás

A korszerű nyelvoktatás a célnyelv intenzívebb elsajátítását, a jobb és tartósabb eredmények elérését tűzi ki célul. E cél elérése azonban különböző tényezőktől függ:

1. a metodikai koncepciótól, azaz a nyelvoktatási módszer megválasztásától,
2. a tananyag programozásától,